XX əsrin faciəsi - Xocalı soyqırımı

("Memorial" Hüquq Müdafiə Mərkəzinin hesabatından)

Xocalı 1991-ci ilin payızından erməni silahlı dəstələri tərəfindən əsasən mühasirəyə alınmışdı, Dağlıq Qarabağdan daxili qoşunlar çıxarılandan sonra isə tam mühasirədə idi. 1992-ci ilin yanvarından Xocalıya elektrik enerjisi verilmirdi.

1992-ci il fevralın 25-də Xocalıya erməni silahlı dəstələrinin hücumu başladı.

Hücumun iştirakçıları

Hücumda zirehli texnikanın - zirehli maşınların, piyadaların döyüş maşınlarının və tankların dəstəyi ilə "Arsax Milli Azadlıq Ordusu"nun hissələri iştirak edirdi.

Bundan başqa, bütün Xocalı qaçqınlarının dediyinə görə, şəhərə hücumda 366-cı alayın hərbiçiləri də iştirak edirdi, hətta onlardan bəziləri şəhərə də girmişdilər.

Hücumun gedişi

Xocalı fevralın 25-də saat 23-dən toplardan atəşə tutulmağa başlamışdır. İlk növbədə yaşayış massivində yerləşən kazarma və müdafiə nöqtələri dağıdılmışdı. Piyada hissələr şəhərə fevralın 26-sı saat 1-4 arası girmişlər.

Sonuncu müdafiə nöqtəsi saat 7-də məhv edilmişdir. Şəhərin güllələbaran edilməsi nəticəsində dinc əhalinin müəyyənləşdirilməmiş miqdarda əmlakı dağılmışdır.

Əhalinin çıxması üçün azad dəhliz

Ağdam və Bakıda "Memorial"ın müşahidəçiləri Xocalıya hücum zamanı şəhəri tərk etmiş 60 nəfərlə sorğu-sual etmişlər. Soruşulanlardan yalnız biri söyləmişdir ki, dəhliz barədə məlumatı olmuşdur. Azad dəhlizlə qaçan əhali Azərbaycanın Ağdam rayonuna qovuşan ərazidə atəşə tutulmuş və nəticədə coxlu sayda insan həlak olmuşdur.

Şəhərdə qalmış əhalinin taleyi

Şəhər erməni silahlı dəstələri tərəfindən zəbt ediləndə orada 300 dinc sakin, o cümlədən 86 məshəti türkü qalmışdı. Hər iki tərəfdən alınmış məlumata əsasən, 1992-ci il martın 3-də Azərbaycan tərəfə Xocalı şəhərində və Ağdam yolunda əsir götürülmüş 700-ə qədər Xocalı sakini təhvil verilmişdir. Onların əsas hissəsini qadınlar və uşaqlar təşkil edirdi.

Əsir götürülmüş əhalinin və Xocalı müdafiəçilərinin saxlanılması şəraiti

Müvəqqəti saxlanılma təcridxanasının rəisi mayor Xaçaturyan əsirlərlə hətta bir neçə dəqiqəlik təklikdə danışmağa icazə verməmişdir.

Xocalı sakinlərinin əmlakı

Şəhərdən qaçan Xocalı sakinləri hətta zəruri əşyalarını belə götürə bilməmişdilər. Erməni silahlı qüvvələrinin Xocalıdan çıxardıqları sakinlər də əmlaklarından heç nə götürməmişdilər. "Memorial"ın müşahidəçiləri şəhərdə azğın, heç nə ilə qarşısı alınmayan soyğunçuluğun şahidi olmuşlar. Şəhərdə qalan əmlak Stepanakert və yaxınlıqdakı yaşayış məntəqələrinin əhalisi tərəfindən daşınırdı. Çox evlərin darvazalarında onların yeni sahiblərinin adları yazılmışdı.

Alınmış məlumatların qiymətləndirilməsi

Xocalının zəbt olunması üzrə həyata keçirilmiş hərbi əməliyyat zamanı şəhərin dinc əhalisinə qarşı kütləvi zorakılıq törədilmişdir. Azad dəhliz barədə məlumat Xocalı əhalisinin çoxuna çatdırılmamışdır.

Azad dəhliz və onun yaxınlığındakı ərazidə dinc əhalinin kütləvi qırğınına hec bir cəhdlə haqq qazandırmaq olmaz.

Xocalıya hücumda Rusiya ordusunun 366-cı motoatıcı alayının hərbiçiləri iştirak etmişlər.

"Memorial" Hüquq Müdafiə Mərkəzi təsdiq edir ki, Xocalıya hücum zamanı erməni silahlı dəstələrinin dinc əhaliyə qarşı hərəkətləri Cenevrə Konvensiyasına, həmçinin Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin (BMT-nin Baş Məclisi 10.12.1948-ci ildə qəbul etmişdir) aşağıdakı maddələrinə daban-dabana ziddir:

Maddə 2. Hər bir insan... dilinə, dininə... milli... mənsubiyyətinə... və digər vəziyyətinə görə hec bir fərq qoyulmadan hazırkı Bəyannamədə bəyan edilən bütün hüquqlara və bütün azadlıqlara malik olmalıdır.

Maddə 3. Hər bir insan yasamaq, azadlıq və şəxşi toxunulmazlıq hüququna malikdir.

Maddə 5. Hec kim işgəncələrə və yaxud ağır, qeyri-insani və ya onun ləyaqətini alcaldan rəftara və cəzaya məruz qalmamalıdır.

Maddə 9. Hec kəs özbaşınalıqla həbsə, tutulub saxlanmaya və ya sürgünə məruz qala bilməz.

Maddə 17. Hər bir insan... əmlaka sahib olmaq hüququna malikdir. Hec kim öz əmlakından özbaşınalıqla məhrum edilməməlidir.

Silahlı dəstələrin hərəkətləri Fövqəladə Vəziyyətlərdə və Hərbi Münaqişələr zamanı Qadınların Və Uşaqların Müdafiəsi Bəyannaməsinə (BMT-nin Baş Məclisi 14.12.1974-cü ildə qəbul etmişdir) tam ziddir.

Azərbaycan.- 2010.-19 fevral.- S. 9.